

**Recenzja pracy doktorskiej mgr Rafała Wilka
pt. *Sport osób z niepełnosprawnością ruchową w Polsce (1952-2016)*.
Uniwersytet Szczeciński
Instytut Nauk o Kulturze Fizycznej**

Historiografia kultury fizycznej wciąż zawiera wiele luk oraz obszarów, które dotąd nie doczekały się pełnej analizy. Należy do nich historia sportu osób niepełnosprawnych w Polsce, ukazana dotychczas szerzej tylko w opracowaniu Sławomira Jandzisia (*Z dziejów rehabilitacji medycznej i sportu osób niepełnosprawnych w Polsce*) oraz w doktoracie Doroty Pileckiej (*Geneza i rozwój Olimpiad Specjalnych w Polsce w latach 1985-2015*). Ponadto ukazało się kilka pojedynczych publikacji z dziejów rehabilitacji ruchowej i sportu paraolimpijskiego w Polsce. Należy zatem z aprobatą przyjąć fakt podjęcia badań nad dziejami kultury fizycznej osób niepełnosprawnych ruchowo przez Rafała Wilka. W ich efekcie powstała dysertacja doktorska, którą zasadnie złożono w Instytucie Nauk o Kulturze Fizycznej Uniwersytetu Szczecińskiego. Po analizie dotychczasowego dorobku można stwierdzić, że zarówno Autor, jak i doświadczony promotor (prof. Stanisław Zaborniak), dysponują odpowiednim przygotowaniem merytorycznym i wiedzą z zakresu historii sportu tej grupy osób niepełnosprawnych, zaś Doktorant, co jest dodatkowym atutem, jako osoba niepełnosprawna od kilkunastu lat czynnie uprawia sport paraolimpijski i należy do najlepszych na świecie. Doktorat stanowi zatem wypadkową nie tylko jego zainteresowań naukowych, ale również sportowych oraz doświadczeń osoby niepełnosprawnej.

Z uwagi na przyjętą przez Autora historyczną formułę ukazania rozwoju sportu niepełnosprawnych pracę należy oceniać z pozycji tej dziedziny, bowiem wyraźnie wpisuje się w historiografię kultury fizycznej. Wybór tematu nie budzi zatem zastrzeżeń, natomiast umieszczone w tytule ramy czasowe i terytorialne są uzasadnione, bowiem w roku 1952 (cezura początkowa) powstało Zrzeszenie Sportowe Spółdzielczości Pracy „Start” – pierwsza centralna organizacja rangi ogólnopolskiej zajmująca się rozwojem sportu wśród osób niepełnosprawnych, natomiast cezura końcowa to rok 2016, w którym odbyły się ostatnie igrzyska paraolimpijskie, wieńczące kolejny etap rozwoju sportu osób niepełnosprawnych w skali globu i Polski. Walorem dysertacji są rozległe granice terytorialne, obejmujące obszar Polski po 1945 roku. Ukazanie procesu historycznego na przestrzeni ponad pół wieku w skali

średniej wielkości europejskiego kraju było zadaniem trudnym i godnym podkreślenia. Autor mógł o tym wspomnieć we wstępie, uzasadniając przyjęty zakres chronologiczny i terytorialny pracy.

Struktura pracy nawiązuje do licznych przykładów opracowań historycznych z zakresu najnowszych dziejów kultury fizycznej, bazujących najczęściej na układzie problemowym, który w tym przypadku został prawidłowo zastosowany. Ogółem tekst liczy 257 stron, w tym 216 stron części opisowej. Należy zatem pod względem objętości do opracowań średniej wielkości. Składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów merytorycznych, zakończenia, bibliografii, wykazów fotografii, rycin, tabel, skrótów, indeksów nazwisk i miejscowości oraz streszczeń w języku polskim i angielskim. Pomiedzy poszczególnymi rozdziałami, prawidłowo zatytułowanymi, zachowano odpowiednie proporcje, a ich tytuły zostały potem odzwierciedlone w tekście. Podobna uwaga odnosi się do tytułu całej pracy, który jest zwięzły i w ogólnym zarysie zapowiada jej treść.

Pracę otwiera wstęp o profilu metodologicznym. Autor dokonał w nim niezbędnego wprowadzenia dotyczącego niepełnosprawności, a następnie przedstawił stan badań oraz wypływający z nich cel pracy (*... głównym celem stało się odtworzenie i przedstawienie ewolucji rozwoju sportu osób niepełnosprawnych ruchowo w Polsce w latach 1952-2016*). Potem zaprezentował wykorzystane materiały źródłowe i zastosowane metody badawcze. W ostatniej części uzasadnił przyjętą strukturę pracy oraz zastosowany układ wewnętrzny. Dokonał również krótkiej charakterystyki poszczególnych części doktoratu. Aprobując konstrukcję wstępu należy jednak zwrócić uwagę na fakt, że nie dokonał pełnej charakterystyki wszystkich akt (Archiwum Akt Nowych), a skupił się głównie na Składnicy Akt Polskiego Związku Sportu Niepełnosprawnych „Start” oraz innych placówkach. Pisząc o literaturze należało wymienić nie tylko autorów zajmujących się analizowanym piśmiennictwem, ale także podać w przypisach konkretne tytuły, a tych brakuje. Występują one jednak w bibliografii, bowiem zostały wykorzystane przez Autora. Zasadniczo wstęp zawiera wszystkie niezbędne elementy i spełnia swoją rolę, co pozytywnie świadczy o przygotowaniu metodologicznym Doktoranta.

W rozdziale pierwszym *Tradycje sportu osób niepełnosprawnych ruchowo w Polsce na tle wybranych krajów*, Autor ukazał w ogólnym zarysie sport osób niepełnosprawnych w Polsce do 2016 roku oraz kulturę fizyczną osób niepełnosprawnych w wybranych krajach europejskich i USA. Nie są to więc tradycje do 1952 roku, lecz ogólny rys historyczny tej dziedziny sportu w Polsce. We wstępie lub na początku omawianego rozdziału nie podano, dlaczego został dokonany wybór właśnie tych krajów (Austria, Francja, Hiszpania, Niemcy, Słowacja, Szwajcaria, USA) oraz jakie kryteria za tym stały. Na tym tle rodzi się także uwaga dotycząca

części poświęconej Szwajcarii, o której systemie sportu osób niepełnosprawnych w tekście występują ogólniki, bez nazw organizacji, nazwisk działaczy i zawodników oraz jakichkolwiek dat. Brakuje przypisu, a sam tekst przypomina materiał informacyjny z turystycznego folderu reklamowego. Przypisy w tym rozdziale pochodzą w większości z zasobów Internetu. Autor nie pisze, dlaczego nie wykorzystał w większym stopniu piśmiennictwa z poszczególnych krajów, skoro sięga po zagraniczne przykłady modelu kultury fizycznej osób niepełnosprawnych.

W rozdziale drugim *Podstawy rozwoju sportu osób niepełnosprawnych w Polsce* w ujęciu historycznym ukazano aspekty prawne i organizacyjne, działalność stowarzyszeń, kadrę szkoleniową, bazę sportową i opiekę medyczną w zakresie sportu niepełnosprawnych w Polsce. Na s. 49 znajdujemy niezbyt jasne zdanie dotyczące wzrostu liczby osób niepełnosprawnych w Polsce: *Warto także zwrócić uwagę, że latach 1978-1984 w wyniku pogorszenia się stanu zdrowia społeczeństwa nastąpił duży wzrost liczby inwalidów...*, bez podania danych liczbowych i przyczyn tego zjawiska. W podrozdziale poświęconym kadrze przywołani zostali tylko pionierzy rehabilitacji poprzez sport (Jan Dziedzic, Aleksander Kabsch, Mirosław Leśkiewicz, Edward Niemczyk, Zenon Piszczyński, Aleksander Roniker), natomiast Autor pominął nazwiska późniejszych najwybitniejszych trenerów, wielce zasłużonych w dorobku polskich sportowców niepełnosprawnych. Na s. 78-79 znajdują się krótkie ogólne informacje dotyczące bazy, obejmujące wyłącznie lata 2010-2014. Zabrakło natomiast danych o nakładach finansowych na sport osób niepełnosprawnych w Polsce. Ogólne informacje dotyczą także opieki medycznej, w której Autor skupił się na zasadach i w mniejszym stopniu uwzględnił szczegółowe dane dotyczące struktury i kadry medycznej oraz zasięgu tej opieki. Generalnie rozdział spełnia swoje zadanie i we właściwy sposób przedstawia uwarunkowania prawne, organizacyjne, strukturalne, kadrowe, materialne i medyczne rozwoju sportu osób niepełnosprawnych w Polsce.

Pozytywne wrażenia poznawcze i tożsamą ocenę pozostawia lektura trzeciego rozdziału: *Uczestnictwo polskich niepełnosprawnych ruchowo w międzynarodowej rywalizacji sportowej*. Na tle interesująco ukazanej ewolucji systemu współzawodnictwa międzynarodowego (podrozdział pierwszy) oraz rozwoju igrzysk letnich (podrozdział drugi) Autor starannie zarejestrował udział i odnotował najważniejsze (medalowe) osiągnięcia polskich paraolimpijczyków w tej najważniejszej światowej imprezie sportowej. Rodzi się natomiast pytanie, czy rozdział o aktywności sportowej na forum międzynarodowym nie należało usytuować jako czwarty, za rozdziałem o ogólnopolskiej rywalizacji sportowej, która była następstwem zjawisk zaprezentowanych w rozdziale drugim. Ponadto zawody w poszczególnych krajach, także w Polsce, były naturalną areną eliminacji do kadry narodowej i

stanowiły preludium przed udziałem każdego niepełnosprawnego sportowca w imprezach rangi międzynarodowej.

Rozdział czwarty: *Udział osób z niepełnosprawnością ruchową w ogólnopolskiej rywalizacji sportowej* można uznać za kluczowy w strukturze pracy, bowiem nawiązuje do głównego nurtu tematycznego i przedstawia jako egzemplifikację głównego problemu sport osób niepełnosprawnych w skali kraju w omawianym okresie. Autor ukazał sześć i pół dekady polskiej drogi ku emancypacji sportowej osób niepełnosprawnych ruchowo w skali kraju. W rozdziale brakuje jednak zestawień wszystkich centralnych imprez do 2016 roku, a szczegółowe wykazy tych imprez zostały ograniczone do lat 1998-2004, które dotyczą tabel 25-40 (s. 128-164) i zawierają szczegółowe dane zawodów na wózkach, w goalballu lekkoatletyce, łucznictwie, koszykówce, narciarstwie, pływaniu, podnoszeniu ciężarów, siatkówce, siatkówce na siedząco, strzelectwie sportowym, szachach, szermierce na wózkach, tańcu na wózkach i tenisie stołowym. Zaskakuje fakt, że Autor nie dotarł do danych z lat 2005-2016 i nie zamieścił ich w pracy. Dotyczą przecież najnowszego okresu i powinny być dostępne w zasobach tradycyjnych i elektronicznych.

W rozdziale piątym: *Osoby zasłużone dla rozwoju sportu osób niepełnosprawnych* zostali ukazani zagraniczni i polscy działacze oraz wybitni sportowcy. Na s. 187 Autor pisząc o Arkadiuszu Pawłowskim podaje: *Jest prawdopodobnie najbardziej utytułowanym niepełnosprawnym polskim zawodnikiem*. W tej rangi pracy i po wykonaniu starannej analizy należało precyzyjnie określić, czy dorobek Arkadiusza Pawłowskiego kwalifikuje go do zaszczytnego miana najwybitniejszego polskiego sportowca niepełnosprawnego. W rozdziale brakuje pewnej konsekwencji w zapisie imion i nazwisk sportowców, bowiem w dwóch pierwszych oraz ostatnim podrozdziale autor najpierw podaje imię i nazwisko, a w podrozdziale trzecim – nazwisko i imię. Rozdział posiada formę zestawienia biograficznego i nawiązuje swoim kształtem do części aneksowej, która w pracy nie występuje. Autor mógł wykorzystać w formie załączników zarówno biogramy, jak i liczne dokumenty z dziejów kultury fizycznej osób niepełnosprawnych, którymi dysponuje.

Część opisową wieńczy zakończenie, w którym Autor zawarł, jak zapowiedział we wstępie, zwięzłe podsumowanie i dokonał oceny rozwoju sportu osób z niepełnosprawnością ruchową w Polsce w latach 1952-2016. Sformułował dojrzałą ocenę głównych aspektów procesu rozwoju tej ważnej formy ruchu sportowego w Polsce w okresie dwóch systemów społeczno-politycznych i ekonomicznych. Wykazał znaczenie aktywności ruchowej, w tym zwłaszcza sportu w rehabilitacji medycznej i społecznej osób niepełnosprawnych. Przywołał główne organizacje, które w skali kraju krzewiły ideę kultury fizycznej w niepełnosprawności i tworzyły ramy organizacyjne ruchu paraolimpijskiego. Można było ewentualnie zestawić i

porównać zasięg i dorobek sportu osób z niepełnosprawnością ruchową w Polsce z adekwatnymi danymi z innych krajów. W świetle przytoczonych walorów zakończeniu należy wystawić pozytywną notę, bowiem efektywnie wieńczy część opisową pracy.

Integralny element tekstu tworzą przypisy dolne (ogółem 312), wyłącznie o charakterze dokumentacyjnym. Zostały starannie przygotowane i podane w pełnej wersji w całej pracy. Szkoda, że Autor pozbawił się możliwości zastosowania odnośników rzeczowych, uszczegółowiając i rozszerzając zapisy z niektórych partii tekstu, np. mógł zamieścić wybrane noty biograficzne bohaterów ukazanych wydarzeń. Na uwagę zasługuje fakt, iż czwartą część przypisów stanowią materiały źródłowe i opracowania pochodzące z zasobów Internetu. Skłania to do ogólniejszego spostrzeżenia o wzrastającej pozycji netografii w opracowaniach z zakresu najnowszej historii kultury fizycznej i coraz większej liczbie źródeł (np. materiałów statystycznych i wybranych dokumentów wytworzonych przez instytucje sportowe) znajdujących się tylko w Internecie.

Na osobną wzmiankę zasługuje bibliografia, skrupulatnie sporządzona według klasycznego wzorca, z podziałem na źródła i opracowania. Skupia wszystkie materiały wykorzystane przez autora i wykazane wcześniej w przypisach. Wewnętrzna struktura bibliografii jest logiczna. Pozytywny obraz zakłóca tylko brak nazw wykorzystanych zespołów – akt pochodzących z Archiwum Akt Nowych oraz artykuły zawarte w czasopismach – zestawione przypadkowo bez porządku alfabetycznego. Nie odnotowano także czasopisma „Dunajec”, obecnego w przypisie na s. 143.

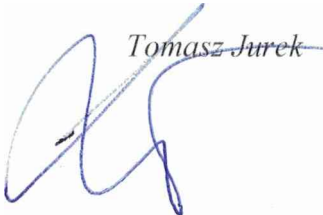
Walorem pracy są liczne ilustracje w postaci fotografii (łącznie 95) i rycin (7) oraz obszerne tabele (40), w których zostały zawarte interesujące fakty dotyczące zawodów oraz dorobku sportowego osób niepełnosprawnych. Pozwoliły odciążyć tekst od setek szczegółowych danych i spełniły swoją rolę. Warto tylko pamiętać, aby nie pisać w manierze publicystycznej: *złoto, srebro, brąz*, lecz zawsze: *złoty, srebrny, brązowy medal*.

Lektura pracy wywołuje pozytywną refleksję dotyczącą stylu i zachowania proporcji pomiędzy informacjami ogólniejszymi i szczegółowymi. Zastosowano prawidłową nomenklaturę, odzwierciedlającą specyfikę ukazanego problemu sportu osób niepełnosprawnych w perspektywie historycznej Polski Ludowej i Trzeciej Rzeczypospolitej. Obok przeważających atutów występują pewne ogólniejsze niedociągnięcia, które z pozycji recenzenta pragnę zgłosić. Autor fragmentarycznie posługuje się w pracy czasem terażniejszym, który w opracowaniach historycznych nie powinien występować. Pojawiają się określenia *do dnia dzisiejszego, obecnie*, które odnoszą się zapewne do końca cezury czasowej, czyli do 2016 roku. Jednak na s. 62 spotykamy określenie: *według stanu w 2020 roku...*, co znacząco wykracza poza ramy czasowe pracy. Na s. 62-63 znajduje się tabela, która zawiera

zestawienie klubów „Start” z 2019 roku, a zatem także poza cezurą końcową. Brakuje natomiast wcześniejszych danych. Innym problemem są bardzo krótkie, trzywierszowe akapity, które z powodzeniem można było ograniczyć, łącząc tekst z wcześniejszą lub kolejną partią opisu, w zależności od linii tematycznej zapisu. Należało także przetłumaczyć na język polski nazwę niemieckiej organizacji sportu osób niepełnosprawnych (s. 38). Na s. 21 Autor pisze nazwę organizacji pomocowej jako Scentralizowany Fundusz Rehabilitacji, a zapewne chodzi o Centralny Fundusz Rehabilitacji lub Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych.

Przytoczone pojedyncze, niewielkie usterki nie mają wpływu na całokształt generalnie pozytywnej oceny pracy doktorskiej mgr Rafała Wilka. Ukazanie rozwoju sportu osób z niepełnosprawnością ruchową było zadaniem trudnym, bowiem problem badawczy dotyczył licznej społeczności, w okresie niemal siedmiu dekad, w granicach całego państwa polskiego. Doktorant dokonał pełnej analizy ruchu sportowego wśród osób niepełnosprawnych na szerokim tle licznych uwarunkowań historycznych, łącznie ze zmianą ustrojową Polski po 1989 roku. Powstała monografia ważnej sfery życia społeczno-kulturowego kraju, która wydobyła z kręgu zapomnienia heroiczny wysiłek wielu osób niepełnosprawnych, bohaterów opisywanych wydarzeń. Odśloniła ogrom interesujących faktów z dziejów kultury fizycznej w Polsce. Przebija z niej autentyzm wynikający z wykorzystania dostępnych materiałów źródłowych oraz wieloletnich, osobistych doświadczeń autora. Praca wypełnia istotną lukę w historiografii kultury fizycznej i rozwiązuje problem badawczy w postaci dokonania pełnej analizy historycznej procesu rozwoju ruchu sportowego osób z niepełnosprawnością ruchową w Polsce w latach 1952-2016.

Na podstawie gruntownej analizy ocenianej rozprawy doktorskiej uważam i stwierdzam, że odpowiada ona kryteriom stawianym pracom z zakresu nauk o kulturze fizycznej i zgodnie z obowiązującym prawem wnioskuję do Rady Naukowej Instytutu Nauk o Kulturze Fizycznej Uniwersytetu Szczecińskiego o dopuszczenie mgr Rafała Wilka do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Tomasz Jurek